

УДК 070(477.83–25)Діло«1930»:94(477)«1921/1991»

Радянська Україна 1930 р. (за публікаціями часопису «Діло»)

Мар'ян ЖИТАРЮК

д-р н. із соц. комунік., проф.

Львівський національний
університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49,
79044, Львів, Україна

maryan.zhytaryuk@lnu.edu.ua

ORCID ID 0000-0002-5690-5701

© Житарюк М., 2022

У статті систематизовано публікації про радянську Україну у львівському часописі «Діло» 1930 р. Виокремлено й узагальнено важливі питання політичного, національно-культурного життя, економічного й соціального становища, релігійних та історичних проблем, як-от: більшовизм, колективізація на теренах радянської України, Спілка Визволення України, реформа освіти тощо.

Переосмислено болючі питання українського національного життя в умовах радянського поневолення в міжвоєнний період на основі газетних публікацій. Протягом 30-х рр. ХХ ст. надруковано тисячі матеріалів, які потребують уважного прочитання, осмислення, вивчення. Так, у газеті «Діло» протягом 1930 р. подано понад дві сотні публікацій про життя в радянській Україні, зокрема, 120 — опис, оцінка подій та ситуацій на радянщині авторства журналістів і дописувачів «Діла», головно представників Східної Галичини, 5 — зарубіжних авторів, решту — реакція-протест у Західній Україні та світі на трагедію українців.

Мета статті — зосередити увагу на ключових національних питаннях в умовах радянської України протягом 1930 р. Завдання публікації — осмислити виявлені тексти в контексті планомирного знищення національної суті українців, а також доповнити історію української журналістики новою джерельною базою (новими публікаціями) і бібліографічними даними.

Методологічна основа дослідження. У статті використано метод наукового опрацювання першоджерел, знайдених у спецфондах Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка, зокрема, підшивок газети «Діло» за 1930 р. Опрацьовано 252 публікації, частина з яких — у кількох подачах. На основі наукового реферування виокремлено 6 публікацій з ключовими словами «СВУ», «колективізація», «більшовицький терор», «Радянська Україна» (метод наукового пошуку), тобто фактично застосовано проблемно-тематичний аналіз з метою осмислення порушених проблем (концептуальний аналіз) і підготування певних висновків та узагальнень (методи синтезу, індукції й дедуції). Статтю проілюстровано двома таблицями, підготовленими з допомогою кількісного аналізу та контент-аналізу.

З допомогою нових текстів у «Ділі» доповнено, розкрито, уточнено окремі питання історії української журналістики та виразнено розуміння трагічних подій, систематизовано публікації як джерела осмислення відображення більшовицької політики нищення України, життя в умовах радянської України.

Ключові слова: радянська Україна, «Діло», 1930 рік, Спілка Визволення України, Польща, радянський (червоний) терор.

SOVIET UKRAINE IN 1930 (ACCORDING TO THE PUBLICATIONS IN THE NEWSPAPER “DILO”)

Marian Zhytariuk

Doctor of Science in Social Communications,
Professor

Ivan Franko National University of Lviv
General Chuprynka St., 49, 79044, Lviv, Ukraine
maryan.zhytaryuk@lnu.edu.ua
ORCID ID 0000-0002-5690-5701

In this article, the author systematizes publications about soviet Ukraine in the Lviv newspaper “Dilo” in 1930. He distinguishes and generalizes such important issues of political, national, and cultural life, economic and social situation, religious and historical problems as Bolshevism, collectivization in soviet Ukraine, Union for the Liberation of Ukraine, education reform, etc.

The painful issues of Ukrainian national life under the conditions of soviet enslavement in the interwar period are comprehended, based on newspaper publications. During the '30s of the twentieth-century thousands of materials that require careful up-to-date reading, comprehension, and study had been published. Thus, in 1930 in the newspaper “Dilo” were published more than two hundred publications about the life in soviet Ukraine, in particular, 120 — description, appreciation of events and situations in the soviet Union written by journalists and contributors of “Dilo”, mainly representatives of Eastern Galicia, 5 — articles of foreign authors, the rest — a response-protest in Western Ukraine and the world to the tragedy of Ukrainians.

The purpose of the article is to focus on key national issues under the conditions of soviet Ukraine during 1930. The task of the publication is to comprehend the discovered texts in the context of the planned destruction of the national essence of Ukrainians, as well as to supplement the history of Ukrainian journalism with a new source base (new publications) and bibliographic data.

The methodological basis of the study. The author uses the method of the scientific study of primary sources found in the special funds of the Scientific Library of LNU after I. Franko, in particular, the files of the newspaper “Dilo” in 1930. 252 publications were processed, some of which — in several submissions. Based on scientific abstracts, 6 publications with the keywords “SVU”, “collectivization”, “Bolshevik terror”, “soviet Ukraine” (method of scientific research) were distinguished, that is, the problem and thematic analysis are applied to understand the raised issues (conceptual analysis) and to prepare certain conclusions and generalizations (methods of synthesis, induction, and deduction). The article is illustrated with two tables prepared by quantitative analysis and content analysis.

With the help of new texts in “Dilo”, some issues of the history of Ukrainian journalism were supplemented, revealed, clarified, the standing of representation of Bolshevik policy of Ukraine’s destruction, about the life in soviet Ukraine were ordered.

Keywords: soviet Ukraine, “Dilo”, 1930, Union for the Liberation of Ukraine, Poland, soviet (red) terror.

Постановка проблеми

Сьогодні відомо про тотальне нищення української національної суті в умовах радянської України. Політика розкуркулення, колективізації, війна з інтелігенцією, організування Голодомору — далеко не повний перелік трагічних питань національної історії, які вже не засекречені і досить непогано розкриті. Однак відображення всіх цих проблем у національній українській пресі потребує ще неабияких зусиль дослідників. Оскільки радянська більшовицька преса, будучи органами різних компартійних та комсомольських організацій, висвітлювала події з позиції партії більшовиків і не піднімала національно орієнтованих тем, замовчувала Геноцид, а розстріли виправдовувала контрреволюційною діяльністю засуджених радянськими судами, ми звертаємось як до інформаційного джерела до авторитетного часопису «Діло» (УНДО), яке виходило у світ за межами СРСР, у Львові.

Актуальність теми продиктована потребою переосмислити болючі питання українського національного життя в умовах радянського поневолення в міжвоєнний період на основі газетних публікацій. На жаль, величезний масив матеріалу не дозволяє охопити усі роки, тому в цій публікації ми обмежимося тільки 1930 р. Щоб досягнути глибини проблеми з погляду журналістикознавства, потрібно здійснити серію окремих досліджень. Протягом 30-х рр. ХХ ст. надруковано тисячі матеріалів, які потребують уважного прочитання, осмислення, вивчення. Скажімо, в газеті «Діло» протягом 1930 р. подано понад дві сотні публікацій про життя в радянській Україні, зокрема, 120 — опис, оцінка подій та ситуацій на радянщині авторства головно представників Східної Галичини, 5 — зарубіжних авторів, решту — реакція-протест на трагедію українців у Західній Україні та світі. Докладніше — у поданих таблицях:

Таблиця 1. Публікації «Діла» про радянську Україну в 1930 р.

Місяць	Автори «Діла»	Дайджест	Реакція / протести проти «червоного терору»		Разом
			Західна Україна	Світ	
Січень	5	—	5	5	15
Лютий	11	—	3	2	16
Березень	34	1	10	5	50
Квітень	31	—	4	—	35
Травень	7	—	Не фіксував		7

Червень	9	3			12
Липень	11	–			11
Серпень	8	–			7
Вересень	1	–			2
Жовтень	2	1			3
Листопад	1	–			1
Грудень	–	–	–	1	1
За цілий рік	120	5	22	13	160

Таблиця 2. Публікації «Діла» про процес над «Спілкою Визволення України» у Харкові

Період	Кількість публікацій
Березень	23
Квітень	25
Червень	1

У попередніх дослідженнях ми зазначали, що з березня по червень 1930 р. надруковано 53 публікації про «СВУ» (16 – інформації, замітки, невеликі листи та повідомлення, 37 – середні і великі за обсягом статті, кореспонденції, звіти про судові засідання, 2 – публікації на Заході), що на 4 більше, ніж подаємо зараз. Ця розбіжність виникає тільки тому, що раніше ми долучали до статистики інші публікації, в яких справу над «СВУ» також згадували, але ця тема не була єдина або домінантна.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роки незалежності Української газету «Діло», ключові питання, підняті на її шпальтах, вивчено в низці наукових досліджень. Маємо на увазі праці Ю. Г. Шаповала (2007), С. А. Костя (2013), М. Г. Житарюка (1997а, 1997b, 2022), колективу Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника. Окремого слова заслуговує науковий співробітник відділу україніки ЛНБ імені В. Стефаника Костянтин Курилишин (2015–2021), який у 2015 р. розпочав багатотомне видання про часопис «Діло». Сьогодні триває робота над сьомим томом (а можливо, й далі), що охоплюватиме бібліографію з вересня 1914 р. до квітня 1923 р. У всіх цих працях досліджено різні аспекти львівського часопису, однак ми бачимо потенціал доповнення, розкриття, уточнення в контексті виявлення нових текстів, у систематизації публіка-

цій як джерел осмислення відображення більшовицької політики нищення України, життя в умовах радянської України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Московсько-кремлівські зазіхання щодо України мають давню історію: крадіжки Церкви, назви «Русь» (історії), нищення Козацтва, загарбання територій та фізичне знищення українців. І москвити це робили і робитимуть завжди, бо вони, як суміш воюючих племен-кочівників, по-перше, ще не доросли до сформування самостійної нації (без застосування сили), по-друге, прекрасно усвідомлюють: без України не буде росії в теперішніх просторах, а залишиться московія. Ми також це усвідомлюємо, але не вважаємо, що маємо вкотре жертвувати своєю національною ідентичністю та державною незалежністю задля порятунку ненаситних та озвірілих північних сусідів.

Україна — це не тільки конкретна територія, а насамперед українська духовність, національне усвідомлення, історична пам'ять, а найголовніше — мова. Як показує історія, можна все життя вважати себе і бути українцем не тільки на рідній землі, а й на чужині. Український світ у такий спосіб примножується. Однак відомо й інше: без успішної політичної держави України не могло бути і не буде. Коли сьогодні за рідну українську мову вбивають на Донбасі та в Запоріжжі, то, очевидно, що багато чого не зроблено за час Незалежності або зроблено неправильно. Тому нашим ворогам і заздрісникам так важливо, щоб Україна не стала успішною, щоб українці не стали щасливими на рідній землі, а змушені були постійно виїжджати у світи з метою утримання власних родин. На цих моментах ми вже акцентували у своїй статті «Україна в міжнародній пресі у 1930 р. (за матеріалами львівського часопису «Діло»)» (Житарюк, 2022), але без їх переосмислення важко буде віднайти потрібний контекст подальшого викладу. Автори та видавці «Діла» намагалися займати чітку національну позицію, боронити її, відстоювати на всіляких форумах, головне — з допомогою слова.

Так, 26 лютого 1930 р., спершу агентство *Associated Press*, а 27 лютого — і газета *The New York Times* повідомили про те, що в Харкові, столиці радянської України, державний прокурор обвинувачує заарештованих 45 контрреволюціонерів у намірі вбити численних урядовців, включаючи Сталіна, Каменева, Ворошилова, Зінов'єва, а також Леніна, коли він лежав хворий. Прокурор твердить, що контрреволюціонери намагалися повалити теперішню владу України, щоб замінити її на капіталістичну з допомогою низки закордонних урядів, що головна квартира цієї повстанської організації була в Києві та що до неї належав Сергій Єфремов, президент української академії наук, колишній прем'єр Чеховський, а також Ніковський, колишній міністр

закордонних справ у кабінеті уряду Петлюри (Associated Press, 1930; The New York Times, 1930).

У березні 1930 р. в «Ділі» надруковано статтю без авторського підпису «Суд над репрезентантами ідеї національного визволення» («Суд над репрезентантами», 1930), в якій ідеться насамперед про судилище над т. зв. членами т. зв. організації «Союз визволення України». Загалом ця публікація — це діагноз і вердикт радянської системи. Проте на початку є логічна підводка, що спрямована на демонстрування контексту і перенесення читача в канву реального стану справ на радянщині: «Далеко важче від інших країн СРСР переживає сучасні моральні і матеріальні злидні Україна. Ця медом і молоком спливаюча колись земля стогне нині з великого болю, заливається сльозами тисячних жертв насильно проведеної колективізації, скроплюється кров'ю найкращих синів українського села, господарів благодатного чорнозему, що обстоюють чинно свої відвічні права до нього, корчаться від надміру моральних мук, якими її наділюють червоні узурпатори, пробираючись насильно до народної душі та намагаючись своїми ганебними чоботами розтоптати, розтрощити прадідівську віру, мораль, культурну традицію та всі цінності народного духа» («Суд над репрезентантами», 1930). Автори зазначають стан глибокої національної трагедії українців на рідній землі, коли єдиним засобом «вільного» вияву їхнього душевного стану, за дозволом більшовицьких колонізаторів, «може бути тільки розпучливий стогін, тільки придавлений плач», а засобом «вільного» вияву власних вчинків — «хіба одно тільки самогубство» («Суд над репрезентантами», 1930).

За таких трагічних обставин для української дійсності 9 березня 1930 р. у Харкові почався «великий монстр-процес проти найвидатніших українських національних діячів», де в «будинку Харківської державної опери розсівся... більшовицький, найвищий на Україні суд, що почав судити 45 передових українських громадян, нездужаних борців за національне українське визволення» («Суд над репрезентантами», 1930). На переконання автора, єдиною і найбільшою провиною обвинувачених є те, що вони не відмовились від віри в національне визволення і залишилися послідовними в захисті державницьких українських ідеалів, а «в згоді з ними та підпорядковуючись їм працювали над розвитком української культури та науки» («Суд над репрезентантами», 1930). На власне питання: «Хто ж їх судить?», автор відповідає: ті, хто силоміць завалив українську державність, хто під брехливими гаслами національного самовизначення всіх народів більшовицької росії фактично не визнає самоозначення українського народу, а пішов на нього війною і накинув Україні мечами й гарматами, нечуванним терором і руїною, власне «пролетарське са-

мовизначення. «Насильники і фальшівники народної волі, фанатики божевільної доктрини, вороги всього національного, руйніки моралі в суспільному житті й політиці рішили своїми драконськими репресіями, при допомозі свого «пролетарського» суду не тільки зліквідувати репрезентантів української національної ідеї, але й убити саму ідею» («Суд над репрезентантами», 1930).

Далі — ще більша категоричність в оцінці ситуації на початку процесу: «Ті, що за 12 літ свого існування не цуралися ніякої провокації, що не гордували ні фальшуванням документів, ні грошей, ті, що пролляли море невинної крові, хочуть при допомозі харківського монстр-процесу, при наявності нечуваної господарської скрути в Україні відвернути увагу «пролетарської суспільності» від пекельної картини лиха та заобсорбувати ту суспільність цим процесом. Кати людської совісти хочуть при допомозі процесу реабілітувати перш за все себе і свій авторитет в очах голодної і обдертої маси, в очах тієї людської отари, що безкритично їм вірять» («Суд над репрезентантами», 1930).

Очевидно, що тут можна і потрібно проводити паралелі й наводити аналогії до сучасного кремлівського панування, до політики визискування власного народу і демонстрування «успіхів» у боротьбі з ворогами. Сьогодні ворогами В. Путіна і його команди, послідовників і спадкоємців ВКПб, є українська влада, українське військо, Захід та НАТО — усі ті, хто проти відновлення радянського Союзу. У 1930 р. ворогами більшовиків та Й. Сталіна були українські селяни, залишки української інтелігенції та духовенства. Тому обвинувачені на харківському процесі «мають стати в очах комуністичної «громадськості» причиною того лиха, яке ця «громадськість» переживає нині по містах і селах. Але українське село, те бите комуністичним бичем село, не дасть себе ошукати, не повірить у те, що його муки і горе спричинили ті обвинувачені, які ціле життя мали на оці тільки найвище добро українського народу. Бо ж на лаві обвинувачених сидять переважно старі ветерани національної праці, каменярі національного відродження. Отже ті, що зазнали за національну працю вже царських тюрм, ті, що самим своїм авторитетом і заслугами будили в українському народі далеко більше довіри, ніж усі комуністичні запамороченці з цілого земного гльобу. І саме тому комуністи рішили їх за всяку ціну ліквідувати» («Суд над репрезентантами», 1930).

Хоч судовий процес, точніше, політичний процес тільки розпочинається, «Діло» влучно описує його суть і прогнозує закономірний з погляду окупаційної влади вислід: «Харківський процес — це чиста формальність, це кепсько аранжована маскарада, це комедія...», адже не є таємницею, що «комуністи скасували всяке правосуддя, позбавивши суди незалежності та зробивши їх натомість сліпим

зряддям своєї диктатури. А до того доля обвинувачених вирішена давно, в закамарках ДПУ, тобто більшовицької політичної поліції. Суд — тільки пуста форма, тільки видовище для жадних «контрреволюційної крові» комуністичних садистів» («Суд над репрезентантами», 1930).

Автор певний, що судилище над 45 українськими національними діячами за «державну зраду», себто за «зраду» комуністичної диктатури, закінчиться смертю засуджених. Але, попри це, «зйдуть вони з національної арени, з фронту боротьби за визволення, як мученики, що найдуть мільйони наслідувачів, які не тільки зреалізують спільні всієї українській нації ідеали, але й належно та гідно зроблять підсумки «більшовицьких заслуг» для українського народу» («Суд над репрезентантами», 1930).

Із подальшого бібліографічного опису публікацій в часописі «Діло» про більшовицький терор супроти українців у радянській Україні, поданого далі, видно, що редактори та автори видання тримали руку на пульсі подій, оперативно відгукувались на хід процесу «СВУ», подаючи як власні оцінки, так і описуючи численні акції протесту в Галичині та світі, використовуючи звіти і стенограми про справу за матеріалами київського радіо. Протягом березня-квітня 1930 р. загалом надруковано 48 публікацій, присвячених Харківському процесові, та 1 — у червні, передрук звернення «Об'єднання українських організацій в Америці» до сенатора Бори, голови Комітету закордонних справ («За океаном», 1930). Показово, що цей лист, як і численні звернення представників українських громад в інших країнах, на жаль, не досягли позитивного результату, адже політичне судилище не було припинено і доля українців у СРСР не стала кращою. Усе це дуже нагадує ситуацію пост-майданної України, коли цілий світ вісім років стурбований поведінкою російської федерації, коли проти російських політичних фігур запроваджені економічні санкції, однак Москва на це мало зважає, натомість продовжує грати біцепсами і стягує свої війська до українських кордонів, чим фактично розколює Захід, послаблює його, ніби готуючись не тільки до захоплення України й відновлення радянського Союзу, а й просування куди далі — принаймні до Варшави чи Берліна*.

З публікації «Відгуки харківського процесу: за океаном» довідуємось про те, що у різних містах США, де живе українська еміграція, відбувались численні віча. Звідусіль надсилали телеграми та звернення до американського уряду та впливових американських політиків, в яких висловлювався протест проти більшовицького панування у Великій Україні, зокрема, проти переслідування духовної еліти.

* Стаття подана до редакції до початку російського вторгнення в Україну (прим. ред.)

Тут же докладно розміщено згадане вище звернення до сенатора Бори. Дозволимо собі процитувати основні тези: «Український нарід переплатив уже більшовицьку окупацію України міліонами жертв у людях, які погинули з голоду або по тюрмах. А крім того втратив тисячі культурних робітників, яких вислано за межі України, або розстріляно за те, що їх запідозрено у протибільшовицькій акції і змагання за відорвання України від зв'язку з москвою. Тому не дивно, що український нарід побоюється, що теперішні арешти вчених закінчатся рівно ж розстрілом невинних людей»; «... більшовицька влада розв'язала недавно українську автокефальну православну церкву, а її голову, над гробом стоячого вісімдесятилітнього митрополита Василя Липківського, запроторила до тюрми разом з іншими єпископами тої ж церкви. І тих єпископів судитимуть рівно ж як контрреволюціонерів»; «Це є одинокий спосіб, у який ми звідси при помочи культурної Америки можемо пробувати рятувати життя невинних горожан. Тої благородної інтервенції просять вас сотки тисяч американських горожан українського роду, яких представником є об'єднання українських організацій в Америці. Остаємо з глибоким побажанням: О. Ревюк, предсідник, д-р Л. Мишуга, секретар» («За океаном», 1930).

До цього повинні додати, що й часопис «Свобода», й інші газети українських громад у США друкували численні протести і звернення до різних американських установ та урядовців. Зокрема, конгресмен Дж. Ф. Брум на засіданні Конгресу прочитав телеграму від о. Івана Гундяка, пароха Української Православної церкви в Мансвервілі, у справі переслідувань Української Автокефальної церкви у радянській Україні та запроторення українських учених до в'язниці.

За зверненням української делегації (проф. Яковлев, Смаль-Стоцький та Шульгин), проти політичних переслідувань у радянській Україні та інших республіках СРСР виступив і XIV Конгрес Товариств Приятелів Ліги Націй (Женева). У схваленій резолюції йдеться про те, що політичні переслідування «викликали у всьому світ почування глибокого обурення проти поступовання більшовицького уряду, який приновлює на рад. Україні методи брутального терору та кровавого гнету, що суперечить елементарним почуванням людської свободи» («Конгрес Товариств», 1930).

Важливою і знаковою є стаття М. Данька (1930), опублікована в «Ділі» в серпні 1930 р. У ній, зокрема, йдеться про те, що одна з першопричин невдач боротьби українського народу проти московитів — українська інтелігенція, яка досі не спромоглася зрозуміти для себе суть московського більшовизму. Автор стверджує, що більшовизм — не синонім більшовизму, як помилково вважає частина українських журналістів, а, спираючись на рішення XVI Конгресу ВКП (б), «є лише новою фазою в розвитку московського націоналізму». М. Данько

(1930) називає цей конгрес «злиденною декорацією», не святом братерства радянських народів, як його характеризували радянські газети, а вважає «епохальною мобілізацією сил московського шовінізму», «підготовкою до дальшої централізації під всемосковським прапором». Як наслідок — «одно за другим скасовуються міністерства та інші декорації української республіки. Скасування округ викидає рештки українського урядництва, що ховалось досі в урядовій периферії. Українське населення ставлять під безпосередній догляд районованих урядів. Організацію ДПУ збільшують додатковими формациями. Московські реформи, започатковані на Україні харківським процесом, переводять ударним порядком» (Данько, 1930).

З погляду сучасників «Діла», можливо, всі ці погляди могли сприйматись як надто категоричні, емоційні, суб'єктивні, але, з погляду сьогодення, зрозуміло, що це не так. Оцінки дуже болючі і дуже влучні. Бо ж хіба неправда, що десяток років підготовчої праці в Україні минули, що майно українського селянства пограбовано до тла, що переважну частину селянства силоміць змусили вступати в колгоспи і радгоспи, що «всі підприємства централізували під безпосереднім московським проводом», що «українізація позбулася по думці більшовиків всіх небезпечних національних чинників з українського руху», що з України видушено все, що більшовики потребували «для внутрішньої організації московського більшовизму, а тепер її мають ужити для цілої дальшої більшовицької експанзії» (Данько, 1930)? Хіба не очевидно, «що більшовизм без України не лише не міг би стати тим, чим він є, але й ледви чи міг би взагалі повстати», що «шовінізм живиться визиском чужої нації, а Україна ж була першим великим полем для попису московського націоналізму», «що здобуття України більшовиками має у своїм наслідку розвиток тогож самого московського націоналізму і тієї ж самої експанзії, яку розвинула московщина після панування України з початку XVIII віку»? Тому «знищення самостійности української держави та приєднання її до більшовицького центру зміцнило становище більшовиків у межах московської нації...» (Данько, 1930). Також М. Данько пише, що Україна перебуває в стані оборони, тому повинна пристосуватись до методів напасника, адже «позбавлений одноцільного інтелігентського проводу більшовицький рух на Україні заховався в масах населення й розвивається стихійно, керований тимчасовими необхідними умовами та загальними національно-політичними гаслами; разом з тим він набирає постійно революційний, часом руйнівний характер». Для цього найкраще годяться «посилений опір селянства та робітництва, саботаж, льокальні повстання, напади на більшовицьких функціонерів, підпали колективізованих господарств та інші акти обурення та розпуки...» (Данько, 1930).

Автор констатує, що розправа над українською інтелігенцією з допомогою судилища в Харкові значною мірою ослабила, навіть позбавила український рух його організаційного проводу, однак протестний рух потребує «ідейно програмового проводу й звертає погляди українського населення на українські інтелектуальні центри поза межі радянщини, себто на політичні центри Зах. України та еміграції... Після десяти літ рад. пропаганди на Зах. Україні можемо тепер спокійно ствердити, що вона не змогла зруйнувати цього національного українського центру. Отже змагання царської росії здобути Галичину зростає тепер у більшовицькій московщині тим більше, чим більше зростає вплив ідейного проводу Зах. України на цілу соборну Україну» (Данько, 1930).

Хотілося б звернути увагу не тільки на тверезий критичний погляд про більшовицьку експансію Великої України, а й на пророчі візії М. Данька (1930), висловлені наприкінці публікації: «Українська ірредента могла би бути чинником світового миру... вона примушує більшовиків прискорити виконання своїх займанницьких плянів... І тут протибільшовицький рух на Україні є безумовним чинником, що збільшує небезпеку війни на Сході Європи». Відтоді минуло понад 90 років, замість СРСР такі ж плани щодо України вибудовує сучасна московія. І знову небезпека війни в Європі більш ніж реальна...

3-поміж двох сотень публікацій у «Ділі» про радянську Україну упродовж 1930 р., хотіли б звернути увагу на відображення українізації в огляді радянської преси. У передмові до нього зазначено, що це робиться через закиди в тенденційності, мовляв, на шпальтах часопису бракує інших поглядів. Тому «Діло» подаватиме і передруки з українських більшовицьких газет. І ось деякі з них.

«Червона газета», Ростов над Доном (на той час — радянська Україна (Шурхало, 2017)):

«Погано з українізацією у нас в Краснодарському районі. У місті Краснодарі наприклад, лише три чи чотири перукарні почепили написи голярня. Дирекція водельтраму негайно розпорядилася позафарбовувати всі українські написи на цих вагонах, щоби, мовляв, не розводили тут на Кубанщині якоїсь там українізації» («Радянська преса», 1930).

«Літератури української, правда, обмаль, але все-таки помалу «стягуємось на хазяйство». Музичний технікум, наприклад, на придбання української літератури пообіцяв відпустити аж 5 карбованців! «Та й то», — каже завуч, — «трохи багатенько. Три рублі булоб», — заявляє він викладачеві українознавства. — Так де ж вас дінеш. Треба уже піддержати українізацію!» («Радянська преса», 1930).

«У зв'язку з тим, що Краснодарський р-н до 1 жовтня ц.р. повинен українізуватися, наша газета «Красное знамя» почала виходити українською мовою. Інколи вміщають там декілька дописів українською

мовою, та й то «почті што зря, потому што українізація в нас дело лібітельское!» так говорять ті, кому слід було би дбати про запровадження рад. Українізації». «За велике досягнення в справі українізації можна вважати в нас організацію гуртків з вивчення української мови, які, правда, хоча й не роблять нічого, але службовцеві приємно бути членом такого гуртка — все таки українізації «піддержка — та ще й велика!». «А от попи — так ті не дураки! В пашківській станиці українізували церкви і українською мовою ведуть пропаганду проти колективізації, проти пятирічки!».

У іншому числі тієї ж газети є такі рядки: «Зараз хочу декілька слів сказати і з галузі українізації рад. апарату. Тут у нас недоліків, щоб ви знали, є ще не мало. Ось варто подивитись на рогівську станицю. Там українізація біжить вперед так... як рак!! Культурних сил там на роботу не мобілізовано, ні однієї установи не українізовано! Одні лише школи місцевої мови не цураються — в них українська мова вживається». «А ось Іванівська, Сальського району. Теж у недбальстві тоне. Там Кобзев справами політосвітніми керує, про українізацію, як той казав, і в ус не дус... А до того ще й гальмує» («Радянська преса», 1930).

На сторінках «Діла», крім вже описаних вище тем (диктатура пролетаріату, колективізація, суд у Харкові, проблеми колективізації), у 1930 р. піднімались і такі: плямистий тиф, знищення Української церкви, втеча з радянської України в Румунію, Соловки, процес проти агрономів, нестача хліба, голод і заворушення, реформування шкіл, смертні вироки, індустріалізація, зняття керівництва Академії наук, книговидання, викопування захоронених, протести проти радянської дійсності, міжнародний відгомін тощо. Починаючи з вересня і до кінця року акцент у публікаціях зміщено з радянщини на проблеми Західної України: через вибори в Польщі більше йшлося про життя українців, забезпечення (незабезпечення) політичних і громадянських прав українців в умовах польської держави. У цей період ми зафіксували тільки 8 матеріалів про радянську дійсність, 2 з яких — відгомін у світі.

У вступній частині статті зазначено, що впродовж 1930 р. в часописі було понад 200 публікацій про радянську Україну, натомість відображено лише 160. Тут пояснення доволі просте: починаючи з травня, ми перестали фіксувати (описувати бібліографію) численні короткі інформації та замітки у рубриці «Проти червоного терору», хоча вони постійно подавалися у значній кількості.

Натомість сьогодні, з метою впровадження в науковий обіг та відтворення повноти картини, що відображає певну системність у висвітленні проблемних аспектів життя в радянській Україні, ми вперше підготували тематичний бібліографічний покажчик публікацій у «Ділі» за хронологією.

Бібліографічний покажчик «Радянська дійсність у часописі «Діло» у 1930 р.*Січень:*

- Протибільшовицький рух на рад. Україні (1930, 16 січ.). *Діло*, с. 2–3.
- Х. (1930, 16 січ.). Протестаційне віче проти червоного терору на Вел. Україні. Прощання о. д-ра Івана Фіголя. Станиславів. *Діло*, с. 6.
- Проти червоного терору. Протест студентства Української Господарської Академії в Подєбрадах (1930, 17 січ.). *Діло*, с. 4.
- Проти червоного терору. Протест студентства Тернопільщини (1930, 17 січ.). *Діло*, с. 4.
- Масові арештування на рад. Україні (1930, 17 січ.). *Діло*, с. 4.
- Проти червоного терору. Протест Української Громади в Букурешті (1930, 19 січ.). *Діло*, с. 4.
- Протест українських студентів у Грацу (1930, 19 січ.). *Діло*, с. 4.
- Протест українців, закінчивших високі школи в Ч.С.Р. (1930, 19 січ.). *Діло*, с. 4.
- Проти червоного терору. Протест Українського Об'єднання в Ч.С.Р. (1930, 22 січ.). *Діло*, с. 4.
- Протест українських емігрантів у Дорні Ватрі (1930, 22 січ.). *Діло*, с. 4.
- Нові жнива ДПУ на радянській Україні (1930, 24 січ.). *Діло*, с. 2.
- Проти червоного терору. Резолюції, прийняті Загальними Зборами «Союзу Українок» у Львові, дня 23. Грудня 1929 р. (1930, 25 січ.). *Діло*, с. 3.
- Протест студентства Бережанщини (1930, 25 січ.). *Діло*.
- Протест Т-ва «Єдність» у Зборові (1930, 25 січ.). *Діло*.
- Протибільшовицький рух на рад. Україні (1930, 26 січ.). *Діло*, с. 3.
- Більшовики руйнують Десятинну церкву в Києві (1930, 29 січ.). *Діло*, с. 2.
- Повстання в Київщині (1930, 29 січ.). *Діло*, с. 2.

Лютий:

- Протести українського громадянства в краю й на еміграції (Проти червоного терору) (1930, 1 лют.). *Діло*, с. 1–2.
- Нищення «куркулів» (1930, 7 лют.). *Діло*, с. 1.
- Островський В. Новітня каста. 1. Значіння і зміст поняття «пролетаріят» (1930, 9 лют.). *Діло*, с. 2.
- Островський В. Новітня каста. 2. Признаки кастовості сучасного т. зв. пролетаріяту (1930, 11 лют.). *Діло*, с. 1–2.
- Із життя автокефальної церкви на рад. Україні (1930, 11 лют.). *Діло*, с. 2.
- Рільнича комуна на Хортиці (1930, 12 лют.). *Діло*, с. 2.
- Боротьба з релігією в УСРР (1930, 15 лют.). *Діло*, с. 1–2.
- Арештування на Україні (1930, 15 лют.). *Діло*.
- Протест села Церківної (Проти червоного терору) (1930, 18 лют.). *Діло*, с. 3.
- Знад Збруча. Лист з Грималівщини (1930, 18 лют.). *Діло*.

- Більшовицька «свобода віри» (1930, 19 лют.). *Діло*, с. 1.
- Михальчук В. Перед процесом українців в Києві (1930, 19 лют.). *Діло*, с. 1–2.
- Безбожницький факультет у Києві (1930, 20 лют.). *Діло*, с. 2.
- Характеристичний лист червоноармійця (1930, 22 лют.). *Діло*, с. 3.
- Пятнистий тиф на рад. Україні (1930, 27 лют.). *Діло*, с. 2.
- Відгомін у сербській пресі (Проти червоного терору) (1930, 28 лют.). *Діло*, с. 4.
- Протест духовенства трьох деканатів (Проти червоного терору) (1930, 28 лют.). *Діло*.
- Березень:*
- Протест «Союзу Українок» (Проти червоного терору) (1930, 1 берез.). *Діло*, с. 3.
- Арештування на радянській Україні (1930, 2 берез.). *Діло*.
- Збігці з рад. України (1930, 6 берез.). *Діло*, с. 2.
- Протест Т-ва Українських Письменників і Журналістів у Празі (Проти червоного терору) (1930, 7 берез.). *Діло*, с. 4.
- Перед розprawою «Союзу визволення України» (1930, 11 берез.). *Діло*, с. 4.
- Руїницькі експерименти фанатиків (1930, 14 берез.). *Діло*, с. 1.
- По тім боці Збруча (Лист зі Скали) (1930, 14 берез.). *Діло*, с. 1–2.
- Протест українського громадянства Равщини (Проти червоного терору) (1930, 14 берез.). *Діло*, с. 2.
- Протест Української Спілки Воєнних Інвалідів (1930, 14 берез.). *Діло*, с. 2.
- Суд над репрезентантами ідеї національного визволення (1930, 15 берез.). *Діло*, с. 1.
- По тім боці Збруча... (3 листів придніпрянських селян) (1930, 15 берез.). *Діло*, с. 2–3.
- Суд над українськими діячами в Харкові (1930, 15 берез.). *Діло*, с. 4.
- Процес у Харкові. Зізнання акад. Єфремова (1930, 15 берез.). *Діло*, с. 4.
- Харківський процес. Більшовицький акт обвинувачення (1930, 16 берез.). *Діло*, с. 1–2.
- Збігці з радянської України у Румунії (1930, 16 берез.). *Діло*, с. 2.
- На маргінесі харківського процесу (Лист до редакції). (1930, 16 берез.). *Діло*, с. 3.
- Харківський процес. Більшовицький акт обвинувачення (1930, 18 берез.). *Діло*, с. 1–2.
- Харківський процес. Більшовицький акт обвинувачення (1930, 19 берез.). *Діло*, с. 2.
- Харківський процес. Більшовицький акт обвинувачення (1930, 20 берез.). *Діло*, с. 2–3.
- Харківський процес у радіо (1930, 20 берез.). *Діло*, с. 4.
- У. Н. Д. О. про сучасні болячки українського народу в Польщі і на радянській Україні (1930, 20 берез.). *Діло*, с. 4.

- Протест нашого духовенства проти релігійних переслідувань на Україні (1930, 20 берез.). *Діло*.
- Процес «Спілки Визволення України» (1930, 21 берез.). *Діло*, с. 1–3.
- Харківський процес у радіо (1930, 21 берез.). *Діло*, с. 3.
- На маргінесі процесу СВУ (1930, 22 берез.). *Діло*, с. 1.
- Процес «Спілки Визволення України: дальший хід розправи» (1930, 22 берез.). *Діло*, с. 2–3.
- Харківський процес у радіо, 22 берез., с. 3 (стаття).
- Протест клубу «Україна» в Гамбургу (Проти червоного терору) (1930, 22 берез.). *Діло*, с. 3.
- Протест громадян Жовкви (Проти червоного терору) (1930, 22 берез.). *Діло*, с. 3.
- Процес «Спілки Визволення України: дальший хід розправи у радіо» (1930, 23 берез.). *Діло*, с. 2.
- Митр. Липківський висланий на Соловецькі острови? (1930, 23 берез.). *Діло*.
- Боротьба з релігією на рад. Україні (1930, 25 берез.). *Діло*, с. 2.
- Нова «контрреволюційна» організація на рад. Україні (1930, 25 берез.). *Діло*, с. 3.
- Процес у Харкові й українська соціал-демократія (Лист до редакції) (1930, 25 берез.). *Діло*, с. 4.
- Процес «Спілки Визволення України» у Харкові. Розправа дня 22 березня. – Зізнання проф. Дурдуківського. Розправа 23 березня. – Зізнання Гребенцького (1930, 25 берез.). *Діло*, с. 5.
- Протести канадійських українців (1930, 26 берез.). *Діло*, с. 2.
- Процес «Спілки Визволення України». Радіозвідомлення з дня 23.ІІІ. ц. р. (1930, 26 берез.). *Діло*, с. 3.
- Протест Української Секції Міжнародної Жіночої Ліги Мира і Свободи (1930, 27 берез.). *Діло*, с. 3.
- Протест українців Самбора й околиці (1930, 27 берез.). *Діло*.
- Протест Громади «Єдність» на Словаччині (1930, 27 берез.). *Діло*.
- Протест Личаківського передмістя (1930, 27 берез.). *Діло*.
- Чіпко Галактіон. Процес чи не процес (Відгуки дня) (1930, 27 берез.). *Діло*.
- Дорошенко Д. На маргінесі процесу «СВУ» в Харкові (Лист до редакції) (1930, 29 берез.). *Діло*, с. 4.
- Справа збігців із СРСР. У Женеві (1930, 29 берез.). *Діло*.
- Процес «Спілки Визволення України». Зізнання проф. Іваниці і проф. Доги (1930, 30 берез.). *Діло*, с. 2.
- Чикаленко Левко. На маргінесі процесу «СВУ» в Харкові (1930, 30 берез.). *Діло*, с. 3.
- Біла Церква – Червоноармейск (1930, 30 берез.). *Діло*, с. 2.
- Протест Українського жіноцтва Равщини (1930, 30 берез.). *Діло*, с. 4.
- Протест Марійської Дружини Студенток у Львові (1930, 30 берез.). *Діло*.
- Протест Ходорівщини (1930, 30 берез.). *Діло*.

Квітень:

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 28.III. ц. р.) (1930, 1 квіт.). *Діло*, с. 2–3.

Постанова львівського віча. II. В справі червоного терору на рад. Україні (1930, 2 квіт.). *Діло*, с. 3.

По тім боці Збруча. Лист з Боршева (1930, 2 квіт.). *Діло*.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 29.III. ц. р.) (1930, 2 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 31.III. ц. р.) (1930, 3 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 1.IV. ц. р.) (1930, 4 квіт.). *Діло*, с. 4.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 2.IV. ц. р.) (1930, 5 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 3.IV. ц. р.) (1930, 6 квіт.). *Діло*, с. 1.

Проти червоного терору. Протест громади Янчин. Протест Марійського Т-ва Пань у Львові (1930, 6 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (1930, 9 квіт.). *Діло*, с. 4.

Баран Ст. З'їзд комітетів бідноти у Харкові (1930, 9 квіт.). *Діло*, с. 2–3.

Ще в справі харківського процесу (Лист до редакції від І. Мазепи та П. Феденка) (1930, 9 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (Зізнання Холодного в освітленні «Пролетарської Правди») (1930, 10 квіт.). *Діло*, с. 3–4.

Лотоцький О., Смаль-Стоцький Р. На маргінесі процесу «СВУ» в Харкові (Лист до редакції) (1930, 10 квіт.). *Діло*, с. 4.

Від колективізації до хаосу (1930, 11 квіт.). *Діло*, с. 1.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 8. ц. м.) (1930, 11 квіт.). *Діло*, с. 3.

До процесу «С. В. У.» (1930, 11 квіт.). *Діло*, с. 4.

Перед присудом... I. (1930, 12 квіт.). *Діло*, с. 1.

Свенціцький І. З приводу процесу в Харкові. 1. Від війни до революції (1930, 12 квіт.). *Діло*, с. 2–3.

Перед присудом... II. (1930, 13 квіт.). *Діло*, с. 1.

Свенціцький Іл. З приводу процесу в Харкові. II. Доба глухої ненависти і сліпої мести (1930, 13 квіт.). *Діло*, с. 2–3.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвідомлення з дня 9.IV. ц. р.) (1930, 13 квіт.). *Діло*, с. 3.

Свенціцький Іл. З приводу процесу в Харкові. III. Машинізація життя (1930, 15 квіт.). *Діло*, с. 2.

Проти червоного терору. Протести українських установ та принагідних зібрань (1930, 15 квіт.). *Діло*, с. 3.

Процес «Спілки Визволення України» (Радіозвіdomлення з дня 12. і 13. IV. ц. р.) (1930, 15 квіт.). *Діло*, с. 4.

Свенціцький Іл. З приводу процесу в Харкові. IV. Дещо про управу державою. — Процес життя і його вислід (1930, 16 квіт.). *Діло*, с. 3–4.

Усе про політику (спецвипуск) (1930, 20 квіт.). *Діло*.

Процес «Спілки Визволення України». Присуд (1930, 24 квіт.). *Діло*, с. 4.

По засуді. I. Більшовицька оцінка харківського процесу «СВУ» (1930, 25 квіт.). *Діло*, с. 1.

По засуді. II. Жертви провокації й вимушування (1930, 26 квіт.). *Діло*, с. 1.

Костельник Г. Більшовицька інквізиція. I. Мрії про добу гуманности. — Історичні переслідування. — «Своєрідність» російської вдачі (1930, 26 квіт.). *Діло*, с. 3.

Костельник Г. Більшовицька інквізиція. II. Метрика більшовизму. — Єдина офіційна релігія. — Обіцяний рай на землі. — Матеріялізм релігією (1930, 29 квіт.). *Діло*, с. 1.

Проти червоного терору. Дальші протести українського громадянства (1930, 29 квіт.). *Діло*, с. 3.

«Радість» більшовицької вулиці. «Пролетарська громадськість витає вирок харківського суду» на українських національних діячів (1930, 30 квіт.). *Діло*, с. 1.

Костельник Г. Більшовицька інквізиція. III. Ріжні матеріялізми. — Релігія веспасаюча. — Матеріялізм як релігія (1930, 30 квіт.). *Діло*, с. 3.

Травень:

Костельник Г. Більшовицька інквізиція. IV. Вічна незрілість атеїзму. — Його паперовість. — Солітер європейської культури (1930, 1 трав.). *Діло*, с. 2.

«Засміченість» радапарату в УСРР (1930, 6 трав.). *Діло*, с. 1.

Комуністична дійсність (З приватного листа) (1930, 6 трав.). *Діло*, с. 3.

Православні священники-втікачі про релігійний терор на рад. Україні (1930, 9 трав.). *Діло*, с. 3.

Огляд закордонної преси (Відгуки українських справ та натяки на них) (1930, 11 трав.). *Діло*, с. 2–3.

Львівський консулят СРСР «інформує» (1930, 20 трав.). *Діло*, с. 3.

За Збручем (Лист із Борщева) (1930, 23 трав.). *Діло*, с. 3.

Червень:

Новий процес у Харкові (1930, 4 черв.). *Діло*, с. 4.

Черговий монстрпроцес у Харкові. Тим разом на лаві обвинувачених засідають члени «Всеукраїнського Товариства Агрономів» (1930, 5 черв.). *Діло*, с. 1.

Галин. Більшовицький макіявелізм. Гольоси до процесу «Спілки Визволення України» (Кореспонденція з Відня) (1930, 6 черв.). *Діло*, с. 1.

Нема хліба в Харкові (1930, 6 черв.). *Діло*, с. 4.

Тяжке становище в Київщині (1930, 8 черв.). *Діло*, с. 4.

Смертні присуди в Донецьким басейні (1930, 8 черв.). *Діло*.

Воевничі промови. Інспекційна подорож Петровського по Україні (1930, 8 черв.). *Діло*.

Звільнення центральної комісії українізації (1930, 12 черв.). *Діло*, с. 3.

За океаном. Відгуки харківського процесу (1930, 13 черв.). *Діло*, с. 4–5.

Смертні присуди на рад. Україні (1930, 15 черв.). *Діло*, с. 2.

XI. Зїзд КП(б)У (1930, 18 черв.). *Діло*, с. 1.

Конгрес Товариства Приятелів Ліги Націй проти політичних переслідувань на рад. Україні (1930, 18 черв.). *Діло*, с. 4.

Липень:

Маслов про упадок більшовиків і про Україну (1930, 1 лип.). *Діло*, с. 3.

Реорганізація вищих шкіл на радян. Україні (1930, 11 лип.). *Діло*, с. 1.

Зміни в територіальному поділі рад. України (1930, 11 лип.). *Діло*, с. 1–2.

Україна в СРСР. I. Характеристичні моменти на з'їзді КП(б)У (1930, 15 лип.). *Діло*, с. 1.

Україна в СРСР. II. Українські льокальні й загальносоюзні болячки п'ятирічки на з'їзді КП(б)У (1930, 16 лип.). *Діло*, с. 1–3.

Україна в СРСР. III. Як москва «підчується» Україною (1930, 17 лип.). *Діло*, с. 1–2.

Голод на рад. Україні (1930, 17 лип.). *Діло*, с. 3.

Нікчемність без міри. Оплювання нашими новоспеченими більшовиками Галицької Армії (1930, 22 лип.). *Діло*, с. 4–5.

Кермуючі органи КП(б)У. Список керівників (1930, 23 лип.). *Діло*, с. 3.

Перед ліквідацією округ на радянській Україні (1930, 27 лип.). *Діло*, с. 2.

Криваві заворушення на рад. Україні у зв'язку зі жнивими (1930, 30 лип.). *Діло*, с. 4.

Серпень:

Ковалевський Олександр. I. «Індустріялізація» і «колективізація» (Уваги з приводу української «пятилітки») (1930, 3 серп.). *Діло*, с. 1–3.

Ковалевський Олександр. II. «Індустріялізація» і «колективізація» (Уваги з приводу української «пятилітки») (1930, 5 серп.). *Діло*, с. 3.

Ковалевський Олександр. III. «Індустріялізація» і «колективізація» (Уваги з приводу української «пятилітки») (1930, 6 серп.). *Діло*, с. 2–3.

Ковалевський Олександр. I. Між двома силами. Про комунізм на Сході і капіталізм на Заході (1930, 7 серп.). *Діло*, с. 3.

Ковалевський Олександр. II. Між двома силами. Про комунізм на Сході і капіталізм на Заході (1930, 8 серп.). *Діло*, с. 3.

Українська Академія Наук під контролем (1930, 14 серп.). *Діло*, с. 3.

Данько М. московська політика українським коштом (1930, 19 серп.). *Діло*, с. 1–2.

Життя в раю (3 листа з Південної рад. України) (1930, 30 серп.). *Діло*, с. 2.

Вересень:

Сірополко Ст. Як видається та поширюється книжка на радянській Україні (1930, 3 верес.). *Діло*, с. 2–3.

Жовтень:

Дві мірки. Андрій Левицький про саботаж на рад. Україні і про саботажі у Сх. Галичині (1930, 18 жовт.). *Діло*, с. 4.

Л. І. Французькі журнали про українську справу (1930, 30 жовт.). *Діло*, с. 1–2.

Листопад:

Радянська преса про українізацію (1930, 28 лист.). *Діло*, с. 3.

Грудень:

Радянська преса про українізацію (1930, 16 груд.). *Діло*, с. 1–2.

Висновок

Вивчення історії, особливостей функціонування, проблемно-тематичного спектру національної журналістики, провідних україно-цетричних та патріотичних часописів на кшталт щоденника «Діло» (Львів), має бути одним з першочергових завдань українського журналістикознавства. Це дасть можливість краще пізнати свою журналістику, зрозуміти себе в національному, ментальному, ідентифікаційному виявах, зробити певні історичні порівняння та аналогії, адже дуже часто нове — це (при)забуте або дещо трансформоване старе. У зв'язку з цим, плануємо продовжити подібні наукові розвідки і в наступних публікаціях.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Данько, М. (1930, 19 серпня). Московська політика українським коштом. *Діло*, с. 1–2.

Житарюк, М. Г. (1997а). *Формування європейською пресою громадської думки про політичне становище України 30-років ХХ ст. (проблематика і специфіка відображення)* [Дисертація кандидата філологічних наук, Львівський державний університет імені Івана Франка].

Житарюк, М. Г. (1997б). *Четвертована, але жива: закордонна преса про політичні процеси в Україні напередодні Другої світової війни* [Монографія]. За вільну Україну.

Житарюк, М. Г. (2022). Україна в міжнародній пресі у 1930 р. (за матеріалами львівського часопису «Діло»). *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, 51.

За океаном. Відгуки харківського процесу. (1930, 13 червня). *Діло*, с. 4–5.

Конгрес Товариств Приятелів Ліги Націй проти політичних переслідувань на радянській Україні. (1930, 18 червня). *Діло*, с. 4.

Кость, С. (2013). Голодомор у відображенні західноукраїнської преси початку 30-х років ХХ століття. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*, 3(21), 251–262. <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2013/JRN/PDF/21.pdf>

Курилишин, К. (2015–2021). *Часопис «Діло» (Львів, 1880–1939 рр.): матеріали до біобібліографістики* (Т. 1–6). Львів.

- Радянська преса про українізацію. (1930, 28 листопада). *Діло*, с. 3.
- Суд над репрезентантами ідеї національного визволення. (1930, 15 березня). *Діло*, с. 1.
- Шаповал, Ю. Г. (2007). «*Діло*» (1880–1939) — перша українська щоденна газета. Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука.
- Шурхало, Д. (2017, 3 вересня). *Україна і більшовики. Хто і як створював СРСР?* Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/28711414.html>
- Associated Press*. (1930, 26 February).
- The New York Times*. (1930, 27 February).

REFERENCES

- Associated Press*. (1930, 26 February) [in English].
- Danko, M. (1930, August 19). Moskovska polityka ukrainskym koshtom [Moscow Politics at the Expense of Ukraine]. *Dilo*, pp. 1–2 [in Ukrainian].
- Kongres Tovarystv Pryiateliv Ligy Natsii proty politychnykh peresliduvan na Radianskii Ukraini [Congress of the Societies of Friends of the League of Nations against Political Persecution in soviet Ukraine]. (1930, June 18). *Dilo*, p. 4 [in Ukrainian].
- Kost, S. (2013). Holodomor u vidobrazhenni zakhidnoukrainskoi presy pochatku 30-kh rokiv XX stolittia [The Holodomor in the Coverage of the Western Ukrainian Press in the early 1930s]. *Proceedings of Research and Scientific Institute for Periodicals*, 3(21), 251–262. <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Zb/NDI2013/JRN/PDF/21.pdf> [in Ukrainian].
- Kurylyshyn, K. (2015–2021). *Chasopys «Dilo» (Lviv, 1880–1939 rr.): materialy do biobibliohrafistyky* [Journal «Dilo» (Lviv, 1880–1939): Materials on Biobibliography] (Vol. 1–6). Lviv [in Ukrainian].
- Radianska prеса pro ukrainizatsiiu [soviet Press about Ukrainization]. (1930, November 28). *Dilo*, p. 3 [in Ukrainian].
- Shapoval, Yu. H. (2007). «*Dilo*» (1880–1939) — persha ukrainska shchodenna hazeta [«Dilo» (1880–1939) was the First Ukrainian Daily Newspaper]. Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities [in Ukrainian].
- Shurkhalo, D. (2017, 3 veresnia). *Ukraina i bilshovyky. Khto i yak stvoriuvav SRSR?* [Ukraine and the Bolsheviks. Who and How Created the USSR?]. Radio Svoboda. <https://www.radiosvoboda.org/a/28711414.html> [in Ukrainian].
- Sud nad reprezentantamy ideji natsionalnoho vyzvolennia [Trial of the Representatives of the Idea of National Liberation]. (1930, March 15). *Dilo*, p. 1 [in Ukrainian].
- The New York Times*. (1930, 27 February) [in English].
- Za okeanom. Vidhuky kharkivskoho protsesu [Overseas. Reviews of the Kharkiv Process]. (1930, June 13). *Dilo*, pp. 4–5 [in Ukrainian].
- Zhytariuk, M. H. (1997a). *Formuvannia yevropeiskoiu presoiu hromadskoi dumky pro politychne stanovyshche Ukrainy 30-rokiv XX st. (problematyka i spetsyfika vidobrazhennia)* [Formation of Public Opinion by the European Press About the

Political Situation in Ukraine in the 1930s. (Problems and Specifics of Reflection)
[PhD Dissertation, Ivan Franko National University of Lviv] [in Ukrainian].

Zhytariuk, M. H. (1997b). *Chetvertovana, ale zhyva: zakordonna presa pro politychni protsesy v Ukraini naperedodni Druhoi svitovoi viiny* [The Fourth, but Alive: Foreign Press on Political Processes in Ukraine on the eve of World War II] [Monograph]. Za vilnu Ukrainu [in Ukrainian].

Zhytariuk, M. H. (2022). *Ukraina v mizhnarodnii presi u 1930 r. (za materialamy Ivivskoho chasopysu «Dilo»)* [Ukraine in the International Press in 1930 (According to the Lviv Magazine «Dilo»)]. *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*, 51 [in Ukrainian].